

Rózsa Sándor köröző levelének restaurálása

A restaurálásra kapott egyleveles, nyomtatott dokumentum a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár tulajdonában van.

Rózsa Sándor már életében betyárkirályként emlegették, legendák, népdalok hőse volt.

Szeged alsóvárosában, 1813. július 16-án született. Már újszülöttként is nagyon erős volt, és tízéves korára bárkit letepert. „Zsiványnak zshivány a fia” – mondták róla, mivel apját lopás miatt felakasztották. Egy ideig bojtárkodott, de 23 éves korában tehénlopás miatt bebörtönözték. Tíz hónap múlva megszökött, majd a csongrádi csárdában lelőtt két katonát, betört a tanyákba és lovakat kötött el, de lehet, hogy olyan tetteket is ráfogtak, amelyekben véltlen volt. Mire 32 éves lett, belefáradt az állandó bujkálásba, rettegésbe, ezért 1845-ben kegyelmi kérvényt nyújtott be a királyhoz, mert szeretett volna becsületes ember módjára élni.

1848. okt. 13-án a forradalmi Honvédelmi Bizottmánytól amnesztiát kapott. A *Kossuth Lajostól* kapott mentességgel élve 150 felfegyverzett lovassal szabadcsapatot alakított, és a déli fronton, a szerb felkelők ellen harcolt. Ezt 1849-ben *Arany János* Rózsa Sándor című versében is megörökítette, de betyárjai fegyelmezetlenek voltak, raboltak és kegyetlenkedtek, ezért a hadvezetés az alakulatot feloszlatta.

Rózsa Sándor a szabadságharc után tovább folytatta rablásait. 1853-ban 10000 ezüst forint vérdíjat tűztek ki fejére (mint arról a restaurált dokumentum is tanúskodik). Betyárjaival járta a vidéket, a szegényeket nem bántotta, csak a gazdagokat. A zsákmányt mindig igazságosan osztotta el, meghalt társai családjáról is gondoskodott. 1857-ben elfogták, önbíráskodásért halálra ítélték, de az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták. Ekkorra már legendás alakká vált, akinek szabadon bocsátását 1868-ban több százan kérvényezték. Végül amnesztiával szabadult. Felajánlkozott pandúrnak, de ajánlatát elutasították. Ekkor ismét rablóbandát szervezett, mellyel 1868-ban egy vonatot is megtámadtak Szeged közelében.

1869-ben törbe csalták, majd kötél általi halálra ítélték, amit 1874-ben a császári kegyelem

1. A dokumentum átvételi állapota

életfogytiglani börtönre változtatott. Tekintélye megmaradt, rabtársai főlnéztek rá. Idejét galambetetéssel és a szabómesterség kitanulásával töltötte. A hírhedt szamosújvári börtönben halt meg gümőkór miatt 1878. november 22-én.

Az okirat 1853. március 26-án kelt. „A magyarországi császári és királyi kormányzóság” adta ki. Három hasámban, három nyelven, három betűtípussal nyomtatták ki a körözőlevelet, melynek mérete: 490 mm × 393 mm.

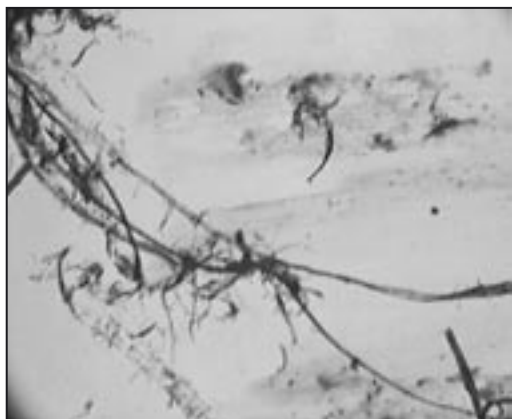
A lapon egy halvány téglalap alakú és egy kör alakú bélyegző lila lenyomata látszódott. A dokumentum hátoldalán két helyen tintával írt feliratok láthatók, mindkettő átvérzett a címoldalra.

A papír pH értéke 5,20 és 5,53 között változott.

Rostelemzés

Ez a papír a 19. század közepén készült. A 18. század végén váltotta fel a kézi merítésű papírkészítést a gépi papírgyártás. Az első papírkészítő gép 1798-ban jelent meg. 1844-ben már készült facsiszolatót tartalmazó papír is.

A dokumentum leszakadóban lévő széléről vettem mintát, melyet 1 cm³ desztillált vízben 24 órás áztatás után vízfürdőn forraltam.

2. Hosszú vékony szálak, a vörösbarna elszíneződött rostok rongycellulóz jelenlétére utalnak

A rostok bonctüvel való szétszedését követően, a mintát tárgylemezen, Herzberg reagenssel¹ megcseppenttem. A mintákat 100-szoros nagyításban, Alpha fénymikroszkópon vizsgáltam. A rostvizsgálatok alapján a papír rongycellulóznek mutatkozott; ezt alátámasztja az, hogy a Herzberg reagens hatására a rostok vörösbarnára színeződtek.

A papír hátoldalán látható fekete számok tintájának felületéről vett minta szemcséjét sárgavérlúgsóval és 10%-os sósavval megcseppentve berlini kék reakció zajlott le, ami vasgallusz tinta jelenlétére utalt. A barna „Apáti” feliratból vett minta nem mutatta berlini kék reakciót.

A körözlevél állapotfelmérése, a restaurálás megkezdése előtti fotózása és a kémiai vizsgálatok elvégzése után száraz tisztítás következett; óvatos radírozással és puha ecsettel. Az oldódási próbát követően a dokumentumot zsíralkohol-szulfátos langyos vízben, sziták között, időnként óvatosan megmozgatva mostam ki. Alapos öblítés után kalcium-hidro-

¹ A Herzberg reagens a rost cellulóz és facsiszolat tartalmának kimutatására szolgál.

Készítése:

A oldat: 50 g ZnCl₂ + 25 ml desztillált víz

B oldat: 5,25 g KI + 0,25 g I + 12,5 ml desztillált víz

40 ml A oldatba keverve 14 ml B oldatot, száraz mérőhengerbe téve, a felszínére 1 jódkristályt kell tenni, majd 24 óras állás után sötét csiszolatos dugójú üvegbe kell önteni. A reagenssel megcseppentett minta elszíneződése: gyapot, len, kender cellulóz: vörösbarna; fa cellulóz: kékeslila; facsiszolat: sárga.

xiddal savtalanítottam, puffert képeztem a lapban, amelyet aztán levegőn szárítottam meg. Javításra, hiányok pótlására a kézi papíróntést találtam alkalmasnak.

Papíróntés

A dokumentumot a tulajdonos gyakran használja demonstrációs céllal, ezért fontos volt, hogy állapota megfelelő legyen, és esztétikai szempontból is legjobban hasonlítson eredeti megjelenéséhez.

A hiányok pótlásának és a papír erősítésének hatékony és jó eredményt adó módszere a kézi papíróntés, melynek segítségével a papírlap szerkezete, szilárdsága, vastagsága és színárnyalata hasonló lehet az eredetihez.

Az öntéshez használt pép nem tartalmazhat facsiszolatot. Általában akkor jó a pép, ha hosszabb és rövidebb rostok keverékét használjuk, de vékonyabb papír esetén több rövidebb, vékony szálú rostot kell a pépbe tenni. Általában a 35 SR^o-ra örlött rost megfelelő.

A pép színezéséhez a Ciba-Geigy által gyártott direkt papírszínezékeket használtam, mert a festék a rostba kötőanyag nélkül felhúzó, nem színezi el az eredeti dokumentumot. A színezéket desztillált vízben kell oldani, mivel csapvízben kicsapódna. A szín beállítása miatt több rostot kell duzzasztani (jó, ha ez a folyamat több órán, akár 24 órán keresztül is tart, mert kevésbé terheli a dezintegrátort), mint amennyi szükségesnek látszik. Dezintegráláskor a rostok egyenletes eloszlása, csomómentessége a cél. Az öntőanyag opacitása növelhető kréta, kaolin, vagy titán-dioxid (a szárazrosthoz képest maximum 10%) hozzáadásával, de ez csak ritkán szükséges, ebben az esetben sem kellett megtennem.

A lapot szitára helyezve szívóasztalra tettem, majd szórófejes flakon segítségével vízzel permetezve átnedvesítettem.

A lapok szélét megemelve kanállal egy kis pépet a lap alá öntöttem, majd a felső oldalán is kiöntöttem a hiányokat, meggyengült részeket. A lapot szitával együtt szárítóállványra helyezve, levegőn szárítottam meg. A száradást követően a dokumentum szövegét eltakaró

3. A szerző

4. A dokumentum papírontás után

papírpépet szike és nedvesítés segítségével távolítottam el.

A lapot, mivel újra nedvesség érte, filcek, később szívópapírok között préseltem a lap sima felületének kialakítása érdekében. Teljes száradás után levágtam a felesleges öntésmaradványokat.

A megfelelő tárolás érdekében a restaurált dokumentumot poliészter tasakba és savmentes palliumba helyeztem el.

*Vargáné Arany Csilla Katalin
magánrestaurátor*

Szakosztályi hírek

A Restaurátor Szakosztály elnöke, *Orosz Katalin*, elfoglaltsága miatt lemondott tisztségéről. A szavazás eredménye alapján, másfél évre *Csillag Ildikó* vette át a helyét a következő választásig.

•

Szeptemberben az OSZK-PNyME által közösen meghirdetett hároméves felsőfokú könyv- és papírrestaurátor szaktanfolyamon a következő hallgatók kezdték meg tanulmányaikat:

Bene Zsuzsa, Országos Széchényi Könyvtár, Kötészet

Beri Győzőné, Pest Megyei Levéltár

Doublinszki Éva, OSZK Kötészet

Farkas Barbara, Magyar Országos Levéltár, (1. sz. restauráló műhely)

Gyurik Melinda, Gyakorlaton az OSZK Rest. Osztályán (Hold u.)

Kóbor Beatrix, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága

Kollár Zsuzsa, Ars Alba Bt.

Kovács Szilvia, ELTE Egyetemi Könyvtár

Petró Dávid, OSZK Restauráló Osztály (Hold u.)

Pongó Nikolett, Zugló Antikvárium

Sallai Katalin, Magyar Országos Levéltár (Könyvkötészet)

Szilágyiné Tatár Ilona, Amado Kft.

Zámbó Vera, Ars Alba Bt.

Szakirodalmi csemegék az elmúlt századokból

Tallózás folyóiratokban

4-5. rész

Papirosgyártás fűből

Papírost francia szaklapok szerint lehet mohból, turfából és fűből is csinálni. Ezek mindannyian nyújtható, selyemszerű puha szálát adnak. Mindenféle fűfélélt lehet hozzá használni, csak hogy virágzás előtt kell gyűjteni. Angliában tett számítás nyomán egy hektár 3075 kilogramm papírhoz szükséges nyers anyagot ad.

(A moh a mai nyelvet ismerő embernek is egyértelmű, hogy a mohát jelenti, magyarul is kell viszont a turfa jelentését, ami abban az időben tözeget jelentett, vagyis ebben az esetben talán tőzegmohát)

(Természettudományi Közlöny, 17. kötet 185. füzet, 1885.január)

Papírpénzek vegetációja

Schaarschmid Gyula azaz Istvánffi Gyula ugyanennek az évfolyamnak a 178. füzetében (1884. június) Az érc és papírpénzekben élő alsórendű növényekről közölt hosszabb értekezést:

Mióta felismerték a baktériumok jelentőségét a természet háztartásában, főleg pedig mióta tudjuk, mily fontos szerepet játszanak némelyek bizonyos betegségeknel: mind több figyelem fordul elterjedésükre, mindinkább szaporodnak az adatok, melyek egy vagy más betegségnél szerepüket, vagy különösebb tenyésző helyeken való előfordulásukat konstatálják.

Érdekes és bizonyos körülmények között nagy fontosságú is lehet előfordulásuk – más szervezetek társaságában vagy magukban – a közkezen forgó pénznemekben. Indíttatva egy német kutató vizsgálatait által, melyek közegészségügyi szempontból is igen fontosakká válhatnak, magam is átvizgáltam a honi fém- és különösen a papírpénzeket.

A vizsgálatnál kikerülendő az eszközökkel vagy a vízzel apró szervezeteknek behurcolását, kivétel nélkül minden próba vétele előtt külön kiizzított tűket és kis edényben közvetlen a vizsgálat előtt felforralt desztillált vizet használtam. A legkülönbözőbb papírpénzek, még a legújabbak s a tisztának nevezhetők táplálnak több vagy kevesebb mennyiségben ilyen, a fentemlítettekkel rokon, picziny szervezeteket. A régebb papírpénzekben, pl. 1848-beli 5 forintos, 10 forintos pénzjegyekben, az 1849-beli 30 krajczáros utalványokon, valamint a legújabbakon is állandóan ott van a Bacterium termo, (mely mint határozott, speciális rothadás-baktérium ismeretes) mely, a mint a papírlapról levart apró rosttörmelék vízbe tétetett, azonnal, vagy rövid idő elteltével feltűnik igen élénk mozgásával.

A használtabb papírpénzek szélein vékony barna keret látható, mely még a tisztábbakon is feltalálható: ez többnyire egészen baktériumokból áll s innen vehetők le a próbák legkönnyebben a papírlap megsértése nélkül.

Keményítőn kívül apróbb hulladékok, idegen rost-darabkák közt főleg az egyforintos államjegyeken (1882) nagymennyiségű élesztőpenészt konstatáltam, mely igen élénken sarjadzott s nagyobb tömegeket képzett rajta. Alakja igen emlékeztetett a sörélesztőre, a Saccharomyces cerevisiae-re, csak sejtjei voltak némileg keskenyebbek. Micrococcus-ok, rövid Leptothrix-ok (nem ritkán felduzzadt végekkel) és bacillusok vannak még rendszeren a papírpénzekben, mint azt az 1 és 5 frtos államjegyek, 10 frtos bankjegyek és 50 frtos jegyek átvizsgálásával konstatálni lehetett.

A papírpénzek vegetációja tehát eddig meg-ejtett vizsgálatok szerint a következő alakokból áll: 1. Micrococcus-ok, 2. Bacterium termo, 3. Bacillus-ok, 4. Leptothrix-ek, 5. Saccharomyces cerevisiae, 6. Croococcus monetatum, 7. Pleurococcus monetarum.

Istvánffi Gyula botanikus 1860-ban született Kolozsváron. Kolozsvári és bonni tanulmányai után 1881. Bölcsészdoktor, 1883. Magántanár lett Kolozsvárt, közben *Münstenben Brefeld* (német botanikus) segédje és munkatársa volt. 1889-ben a budapesti múzeum növénytani osztályának vezetője. 1892. Budapesti egyetemi magántanár. Tervei szerint épült föl 1904-ben a budapesti szőlészeti kísérleti állomás és ampelológiai intézet, mely világhírre tett szert. A Magyar Tudományos Akadémia 1901-ben, majd több külföldi tudományos társulat tagjává választotta. Irodalmi működéséről 150-nél több eredeti értekezés tanúskodik, irányuk főképpen morfológiai, algológiai, gombászati, szőlészeti. (Révai Nagy Lexikona, 10.k. Bp. 1914.)

A Magyar Állam erdőségei

A Természettudományi Közlöny XVIII. kötetének 201. számában (1886 május) **Mágocsy-Dietz Sándor** nagy örömmel számol be arról, hogy annak köszönhetően, hogy gróf *Széchenyi Pál* földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter megbízásából **Bedő Albert** országos főerdőmester, miniszteri tanácsos, a magyar tudományos Akadémia levelező tagja elkészítette A Magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírását Budapesten 1885-ben. A folyóirat több mint 12 oldalon ismerteti a lényeges adatokat a három kötetes műből:

A Magyar állam területe 56 420,841 katasztrális hold, az állam összes erdőterülete pedig 15 957,587 katasztrális hold, mely területekből Magyarországon van 13 284,492 hold, Horvát-Szlavonországban 2 663,095 hold. Már e számokból is kiderül, hogy mily tekintélyes értéket képviselnek erdeink, de még inkább kiviláglik ez, ha az egyes művelési ágak elfoglalta területtel hasonlítjuk össze. A legutóbb végzett katasztrális munkálatok szerint szántóföldünk 22 408,377 kat. hold, vagyis 39,72%, kertünk 696 298 k.h.=1,23%, rétünk 6 010,645 k.h.=10,6-5%, szőlőnk 739,799 k.h.=1,31%, legelőnk 7 495,726 k.h.=13,29%, nádasunk 161,326 k.h.=0,29%. Ezekkel szemben az erdő területe

megfelel 28,25%-nak: vagyis a Magyar állam (Horvát-Szlavonországot is beleértve) területén a szántóföld után a kiterjedés mértéke szerint mindjárt az erdő következik. Nem sokat változik ez a viszony, ha csak Magyarország területét vesszük szemügyre. Ugyanis itt a szántóföld 41,08%, az erdőnek 27,11%-ával szemben.

Érdekes átnézetet kapunk, ha a Magyar birodalom területén lévő összes erdők fő faneinei kiterjedésének számadatait állítjuk össze. Tölgyerdő van 28%: bükkes és más lombos erdő 52,91%, fenyőerdő 19,09%.

Bedő Albert – akit manapság is sokszor emlegetnek szakmai körökben – a Révai nagy lexikona szerint Sepsikörispatakon született 1839-ben. Selmezbányán tanult s miután letette az erdészeti államvizsgát, az országos erdészeti egyesület titkárává választották. 1868-ban állami szolgálatba ment, melyben kiváló érdemei folytán szokatlanul gyors előmenetelt tett. Már 1880-ban miniszteri tanácsos, s az erdészeti szolgálat újjászervezése után 1881-ben főerdőmester lett. Divald Adolf és Wagner Károly mellett leginkább Bedőnek vannak nagy érdemei az erdészetünkben korszakotalkotó, a művelt külföld által is kitűnőnek elismert 1879-iki erdőtörvény létrehozásában. Határozatainak végrehajtása az ő szakavatott vezetése mellett vette kezdetét. Mint az Erdészeti Lapok szerkesztőjének, jelentékeny szerepe jutott az országos erdészeti egyesület újjászervezésében, melynek később alelnöke lett. 1880-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1896-ban államtitkári címmel nyugalmába lépett. 1918-ban halt meg.

Még néhány szót **Mágocsy-Dietz Sándor**-ról, aki 1855-ben született Ungváron. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, növénytanból doktori oklevelet nyert 1879-ben a selmezbányai erdészeti akadémián. 1889-ben a növénybiológia és mikológia egyetemi magántanárává avatták. 1897-ben az Akadémia levelező, 1909-ben rendes tagjává választotta. 1945-ben halt meg.

T. ZS.